

અષ્ટમહાપ્રાતિહાર્યવર્ણન: અપભ્રંશભાષામય આઠ પદ્ય

તીર્થંકર પરમાત્માના આઠ મહાપ્રાતિહાર્યનાં વર્ણનો સ્તોત્ર સ્તવન વગેરેમાં પુષ્કાળ મળે છે. સામાન્ય રીતે આવા વર્ણનો સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ગ્રંથોમાં અને તે તે ભાષામાં મળે છે.

અહીં આપવામાં આવેલા આઠ પદ્યોમાં આઠ મહાપ્રાતિહાર્યનું વર્ણન છે તે અપભ્રંશ ભાષામાં છે અને વસ્તુ(વસ્તુ) છંદમાં છે. આ છંદમાં અપભ્રંશભાષામાં પુષ્કળ સાહિત્ય મળે છે. આ આઠ પદ્ય એક પાનામાં આગળ-પાછળ થઈને છે. અમે રાજસ્થાન તરફના વિહારમાં હતા ત્યારે એક ગામમાં આ પ્રકીર્ણ પાનાં જોવામાં આવ્યા તેમાં ખૂબ ઝીણા અક્ષરે આ આઠ પદ્ય જોયાં અને તુરત કાગળમાં ઉતારી લીધાં. આજે એ અહીં પ્રકાશિત કરવાનો અવસર મળ્યો છે.

અશોકવૃક્ષ: સુરપુષ્પવૃષ્ટિર્દિવ્યધ્વનિશ્ચામરમાસનં ચ ।

ભામણ્ડલં દુંદુભિરુત્પત્રં સત્પ્રાતિહાર્યાણિ જિનેશ્વરસ્ય ॥

અહીં પણ આજ ક્રમમાં વર્ણન થયું છે.

અશોક વૃક્ષ :

પહેલું અશોકવૃક્ષ છે તેના વર્ણનમાં થોડાં શબ્દમાં સુંદર ચિત્ર ઉપસાવ્યું છે.

અશોકવૃક્ષ ઠંડું, ગોળ, મૃદુકોમળ વૈદૂર્યમણિ જેવા પાંદડાવાળું. વળી તે પુષ્પમાં જે મકરન્દ છે તે ભ્રમરવૃન્દ વડે પીવાઈ રહ્યો છે.

પવનના આંદોલન વડે જ્યારે અશોકવૃક્ષ ડોલતું હોય ત્યારે જાણે તે હર્ષવશ ન કરતું હોય તેમ લાગે છે. આવું અશોકવૃક્ષ સૂર્યના કિરણોને રોકતું મહાવીર સ્વામી ભગવાનની ઉપર શોભી રહ્યું છે.

પુષ્પવૃષ્ટિ :

જઝમાં ઉપજતાં અને સ્થઝમાં ઉપજતાં વિવિધ વર્ણનાં લાલ લીલાં પીઝાં અને ગુલાબી આમ પાંચ વર્ણનાં સુગંધી પુષ્પોની વૃષ્ટિ દેવો કરતાં રહે છે. આજાનુ-ઢીંચ સુધીનો ઢગલો એ પુષ્પોનો થતો હોય છે. એ પુષ્પોની સુગંધથી ઘેંચાઈને આવેલા ભ્રમરો પાંચ ત્યાં છે અને એ બધાં પુષ્પોનાં વૃન્ત-ડીંટડાં નીચે અને પાંચડી ઉપર હોય છે. જાણે જિન દર્શન કરવા માટે આમ મુખ ઉપર ન રાખ્યા હોય તેમ શોભે છે.

દિવ્યધ્વનિ :

હર્ષથી વિકસિત વદન નયનવાળાં હરણિયાં-એ વાળી એ ધ્વનિ સાંભળી રહ્યાં એ દિવ્યધ્વનિનો ગંભીર ઘોષ પાણીથી ભરેલા મેઘના ગર્જારવ જેવો લાગતો હતો. અજ્ઞાન તિમિરથી અંધ બનેલા ભુવનના ભાવ પ્રકટ કરવામાં સજ્જ એવી દિવ્યધ્વનિ દશે દિશા

પ્રસરી રહી. જાણે મોહની ગાઢ નિદ્રામાં ડૂબેલાને જગાડવા માટે જ ન હોય તેમ તે નિરંતર દિવ્યધ્વનિ ચાલુ રહે છે.

ચામર યુગલ :

અત્યંત શ્વેત એવા ચામર પ્રભુજીની બન્ને બાજુ ઢલ્લી રહ્યા છે. એ ચામરની સફેદાઈ જોતાં જાણે ક્ષીરસમુદ્રના તરંગ, શરદ ઋતુના ચન્દ્રના કિરણ સરખા ડગ્ગવળ એ વાળ હતા. તેને હાથો માણેકજડિત સુવર્ણમંડિત હતો. સુરેન્દ્ર મહારાજના કરકમલમાં તે શોભતાં હતાં. રાખે પ્રભુના ગુણગણથી પ્રમુદિત થઈને વારંવાર નમતાં ન હોય તેમ તે શોભી રહ્યા છે.

સિંહાસન :

જાતિવંત સુવર્ણથી ઘડાયેલું મણિથી સુશોભિત, ઊંચું, પહોળું, વચ્ચે કંઈક સોડું સિંહાસન શોભતું હતું. નિરુપમ કાંતિવાળું જાણે રૂપાંતર પામેલો મેરુ પર્વત ન હોય તેવું સિંહાસન હતું.

ભામંડલ :

આકાશમાં એક પળ વાદળ ન હોય અને સહસ્રકિરણ વાળો સૂર્ય હોય તેવું ભામંડલ શોભતું હતું. વીરભગવાનના મસ્તકની પાછળના ભાગમાં એ રહેલું પૃથ્વી ઉપરના ભાગને દૂર કરનારું હતું. સૂર્યે જાણે જિનની સેવામાં પોતાના કિરણો ન મોકલ્યા હોય તેવું જાણે માન્યમાન ઝળહળતું ભામંડલ શોભતું હતું.

દેવદુંદુભિ :

દેવદુંદુભિનો મધુર છતાં મોટો અવાજ અને તેના પડઘાથી આકાશ ભરાઈ ગયું. તે ધબળીને લોકોના કાન ચમકી જતાં અને ડોક ઊંચી કરીને જોતાં. પશુગણ પળ કાંપતી આંખે એ સાંભળતાં અને દૂર દૂર જંગલમાં ચરતાં હોય તોય જિનની પાસે બોલાવતી હોય તેવી દેવદુંદુભિ શોભતી હતી.

છત્રત્રય :

મોટા મોતીની માળા જેમાં શોભી રહી છે તે છત્રત્રયીનો વિસ્તાર એવો છે કે જાણે શરદના ચન્દ્રનું મંડળ ન હોય તેવા છત્ર હતા. વચ્ચે કાંતિમાન, અને સુરંગાના તરંગ જેવા ડગ્ગવળ હતા. આવા ત્રણ છત્ર આકાશમાં શોભતાં હતાં.

(वस्तुछंद)

तुंगु वट्टलु मसिणु थुड-नालु
 वेरुलिय - समु बहल-दलु धणु विसालु सम-साल-सालिउ ।
 मयरंद-लालस-भसल-पिज्जमाणकुसुमोह मालिकउ
 पवणंदोल-पवाल-करु हरिसि नच्चइ नाइ
 वीरह उवरि असोयतरु रविकरपहहरु भाइ ॥१॥
 विट-संठिय-सुरहि-गंधइड
 जलथल-यरु संभवह पंचवन्न-सुराण-विमुक्किय
 आजाणु उस्सेह तहिं, गंध-लुध्ध-भमरहं अचुक्किय
 सहइ समंता जिणवरह वियसिय कुसुमह वुट्ठि ।
 जिण-दंसणि उप्फुल्ल-मुह नाइ पयासइ तुट्ठि ॥२॥
 हरिस-वियासिय-वयण-गयणेहिं
 हरिणेहिं सुय अइ रसिण विजिय-सजल-जलवाह-गज्जिय
 अन्नाण-तिमिरंतरिय-भुवण-भाव-पायडण सज्जिय
 जिण-झुणि पसरइ दस दिसिहिं तिहुअण-जणिय पणाम
 नं गुरुतम-निदोवहय जण-पहिबोहण काम ॥३॥
 खीरसायर-लहरि-डिंडीर
 पंडुरयरु सरय-ससि-किरण-सरिस-चिहुरोह-सुंदु ।
 माणिक्क-मांडिय-पवर-कणय-डंडु रंजिय-पुरंदरु
 सुरवइ-कर-कमलट्टिय चामर जुयलु ढलेइ
 नावइ गुणगणु मुइय-मणु पुणु पुणु जिणह न मेइ ॥४॥
 जच्च-कंचण घडिउ मणिचित्तु
 उत्तुंगु वित्थर पवरु नमिय मज्झु पेरंत उध्धरु
 बहुचित्त-विछुरिय-तणु पडिम-रुववर-सीह-सिंधुरु
 सीहासणु तिहुयण-गुरुहु सोहइ निरुवमकंति
 नं रूवंतरि मेरुगिरि, धारइ तणु गुरुभत्ति ॥५॥

अब्ध-वज्जिय-गयणि
 रवि-किरण-नियरो व्व परिभासुइ
 विष्फुरंत-तणु-किरण-इयह
 नह-विवर-परिसक्किरह तिमिर-नियर-महि-वल्लय-मइयह
 पसरंतह भामंडलह वीरह निरुवम साहेज्ज
 जिणसेवहिं पट्टविउ दिणयरि नियकिरणोहु ॥६॥
 पउर पडिरव भरिय नह विवर
 बहिरीकय-जण-सवण गुरु चमक्क-उक्कन्न-वयणेहि
 आयन्निय-पसुगणेहि कंप्माण-तणु तरल-नयणेहिं
 सुरदुंदुहि वज्जंत तहिं गुरु निग्घोस महंत
 हक्काइ जिण पासि किर सुर-नर दूरि चरंत ॥७॥
 थूल-नितूल-विमल-विललुंत
 मुत्तावलि मालियह सरय-सोम-मंडल-खन्नह
 मणि-खंड-परिमंडियह हरतु सारगिरी-सरिस-वन्नह
 तिहुयण पहु छत्तयहं सोहइ उज्जलकंति
 नं सुरसिंधु-पवाहु नियफेणहं संठियपंति ॥८॥